

55 let československé a české cesty sladování soukromého a pracovního života

55 years of the Czechoslovak and Czech journey to the reconciliation of private and work life

JUDr. Mgr. Ing. et Ing. Richard Blatný, FINS., MBA, MSc., LL.M., Ph.D. ^[1]

Anotácia

Odborný článok poukazuje na slabú úroveň vývoja českého pracovného práva po roku 1990 až do súčasnosti, keď nedostatočne rieši problémy sociálneho a ekonomického rozvoja Českej republiky a situáciu na jej trhu práce. Niektoré vonkajšie impulzy európskeho práva majú skôr kozmetický charakter a neprinášajú ani zďaleka také výhody pre zamestnancov, aké boli dosiahnuté v často kritizovanej minulosti.

Annotation

The expert article points out the poor level of development of Czech labour law after 1990 until the present day, when it insufficiently addresses the problems of social and economic development of the Czech Republic and the situation on its labour market. Some of the external impulses of European law are rather cosmetic in nature and do not bring anywhere near the same level of benefits for employees that were achieved in the often criticised past.

Kľúčové slová

Pracovný a súkromný život, pracovné podmienky, pracovné zaťaženie, osobné vyhorenie, voľný čas, osobný rozvoj, nové životné motivácie

Keywords

Work and private life, working conditions, workload, personal burnout, leisure time, personal development, new life motivations

V souvislosti na připravovanou transpoziční novelu zákoníku práce a dalších právních předpisů, jejímž prostřednictvím má dojít k transpozici evropské legislativy, konkrétně směrnice Evropského parlamentu a Rady (EU) č. 2019/1158 o rovnováze mezi pracovním a soukromým životem, je dobré připomenout několik dobových souvislostí.

Dobře již bylo

Dnešní politické elity v ČR a někteří ekonomové argumentují tím, že v souvislosti s neutěšenou hospodářskou situací nelze vycházet vstříc zaměstnancům a důchodcům. Vyhrožují propouštěním státních úředníků, zmrazením platů ve státní sféře a sníženou valorizací penzí. Spokojenost Čechů od roku 2019 stále klesá^[2], zatímco spokojenost přistěhovalců do ČR stále roste^[3]. Důvěra ve vládu je nejnižší za celou historii české republiky od roku 1918, premiér je nejméně oblíbeným premiérem na

celém světě[4] a několik parlamentních stran by se samostatně do parlamentu nedostalo ani v době voleb. Veřejný prostor řeší skandály některých členů vlády, orgány činné v trestním řízení hovoří o organizovaném zločinu členů vlády a prezidentem je bývalý komunistický rozvědčík, významná jména bývalé disidenty a kladoucí věnec Janu Palachovi. Tomáš Čermák byl odsouzen na 5,5 roku za názor[5], zatímco za podobný názor je starosta Řeporyjí (toho času v podmínce) beztrestný a bývalý senátor Feri byl odsouzen za dvounásobné znásilnění jen ke 3 rokům odnětí svobody. V odvolacím řízení se očekává podmíněný trest. A ČR je svou vládou zatahována do války. Národ Husa, Havlíčka a T.G.M. postihuje i akademické názory (Mgr. Bednářová, Doc. Ševčík, Prof. Drulák atd.). V popsaném společenském marasmu plném paradoxů lze jen velmi těžko očekávat zlepšení postavení občanů v tomto volebním období jejich vlády. Vlna stávek a občanské nespokojenosti sílí. Pokud se s popsanými hledisky ztotožňuje 80 % nespokojené populace, nemohou být tato hlediska subjektivní.

Vedle mnoha protiprávních jednání vládních představitelů, která zkorumpovaná média neřeší, se zhoršuje právně-ekonomické postavení občanů. Aktuální stav právní úpravy tuto situaci neřeší, spíše eskaluje daňovými balíčky zvyšujícími životní náklady občanů. Lze očekávat, že připravovaná úprava sladění pracovního a osobního života bude v celkovém právním systému spíše okrajová kosmetická úprava. Nemocnou společnost nelze léčit právně neúčinnými nástroji. Podobně, jako nelze léčit nemocné jablko, je nutno zabít červa. Dochází ke zchudnutí obyvatelstva, k proletarizaci střední třídy. Třída elit české společnosti se zmenšuje pod 1 %, třída chudých se rozšiřuje k 20 % populace[6].

Vzniklé právně-ekonomické problémy a konsekvence je proto nutno logicky řešit více nástroji. A komparativní přístup k analýze současného stavu nutně aplikuje i hledisko právně-historické s případnými sociologickými přesahy.

Je nutno připomenout, že již měsíc po vzniku Československé republiky byl v prosinci 1918 přijat zákon o osmihodinové pracovní době, vedle Sovětského Ruska, zmítajícího se v nepřehledné občanské válce se jednalo o první země světa, které tento zákon přijaly. Pracovní doba byla až na výjimky 48 hodin týdně, zákonem č. 45/1956 Sb. došlo od 1.10. 1956 ke zkrácení pracovní doby na 46 hodin týdně. V letech 1962–65 došlo k první ekonomické stagnaci, přesto průměrný roční ukazatel průmyslové výroby v letech 1961-1965 dosáhl 5,2 %, produktivita práce 3,5 % a bytová výstavba 5,4 %.[7] Československá republika měla koncem r. 1967 již 9,866 milionu obyvatel. Po srpnové invazi v roce 1968 přišel nástup normalizace. Stát se snažil o „návrat do rodiny“ zlepšením sociální politiky (novomanželské půjčky, delší mateřská dovolená, větší příspěvky na dítě), což vedlo k větší sňatečnosti[8].

V letech 1962-1970 docházelo ke zkracování pracovní doby, poklesu cen některých potravin a spotřebního zboží (záporná obrátová daň) a k růstu platů a mezd.[9]

Podle mého názoru byl průlomový zákon č. 63/1968 Sb., kterým došlo k rozšíření pracovního klidu na soboty a tím k zavedení pětidenního pracovního týdne v jednosměnném režimu práce. V ruku v ruce se s trendem zlepšujících se pracovněprávních vztahů a sociálních podmínek prodlužovala i mateřská dovolená. Z původních 4 týdnů (v roce 1884) na 12 týdnů (1924), poté na 18 týdnů (1948), dále pak na 22 týdnů (1964) a poté na 26 týdnů (1968).[10]

Je proto zcela zřejmé, že nejvyšší intenzity sladování soukromého a pracovního života bylo v Československu dosaženo reformami v letech 1965-1968. Tedy v době, kdy paradoxně tento termín

nebyl ani znám. Většina z téměř 5 milionů zaměstnanců získala zákonem z roku 1968 volnými sobotami náhle 52 dnů placeného volna ročně navíc. Proto je možno tento mezník pokládat za významný krok ke sladování pracovního a soukromého života. I dnes to působí jako neuvěřitelná pohádka. Kdo nezažil...

Ale již zákoník práce, zákon č. 65/1965 Sb., přinesl podstatné zlepšení pracovněprávních podmínek. Nárok na placenou dovolenou v délce 4 kalendářních týdnů měl každý zaměstnanec, který do konce kalendářního roku dovršil alespoň 15 let pracovního poměru po 18. roce věku (dříve 15 let u stejného zaměstnavatele, nebo oboru nebo druhu činnosti). Přičemž již od zákona č. 81/1959 Sb., o placené dovolené, s účinností od 1.1. 1960, se zaměstnanci do doby pracovního poměru započítávala i doba úspěšně ukončeného studia. V roce 1924 byl přijat zákon o sociálním pojištění, do důchodu se odcházelo v 65 letech. Další změnu přinesl rok 1948, kdy bylo možno odejít do starobního důchodu při splnění 20 let důchodového pojištění. Již uvedený zákoník práce z roku 1965 přinesl světovou raritu – starobní důchod pro muže od 60 let věku, pro bezdětné ženy v 57 letech, s každým dítětem o rok dříve, nejdříve však v 53 letech (při 5 a více dětech).

Novela zákoníku práce č. 155/2000 Sb. přinesla nárok na placenou dovolenou pro všechny zaměstnance bez rozdílu věku a odpracovaných let na 4 týdny ročně. Zaměstnanci narození po roce 2010 však již mají dobu řádně dokončeného studia započtenou s koeficientem 0,8 jako tzv. „náhradní dobu pojištění“.

2. Po staru to nejde

Co bylo dosaženo hospodářsky za těchto zaměstnaneckých parametrech? Statistické ročenky jsou lakonické – od roku 1948 do roku 1989 bylo postaveno kolem 2 mil. nových bytů, většina sídlišť s infrastrukturou, vodní díla, podstatná část Metra, elektrárny, včetně jaderných, bylo založeno mnoho podniků, produkce se vyvážela do 120 států světa, stavěly se celé hospodářské celky (pivovary, cukrovary, elektrárny), naše produkce byla známá ve světě i prostřednictvím úspěchů na mezinárodních výstavách a veletrzích (Brusel 1958, Montreal 1967) atd. V letech 1974-1977 dosáhla bytová výstavba výkonu přes 100 tisíc bytů ročně, většina z nich slouží dodnes. Přesto se hovořilo o vyčerpání systému. Celkové zadlužení Československa ke konci roku 1989 bylo 27 mld. Kčs při existenci mnoha nesplacených zahraničních závazků vůči ČSSR. Např. zabavené devizové zlato za II. světové války a krátce po ní bylo ČSSR vráceno až koncem února roku 1982^[11], německé reparace nebyly plně vyrovnány dodnes.

3. Konečně blýskání na lepší časy

Společenskoekonomické změny po roce 1989 s sebou přinesly i pokles porodnosti, díky čemuž se růst počtu obyvatel v roce 1994 poprvé od r. 1918 zastavil. Z hlediska výše úhrnné plodnosti je ČR dnes již na úrovni průměru západoevropských zemí. Absolutní stárnutí obyvatelstva ČR je objektivní demografický proces; zčásti je nutným následkem prodlužování lidského života, z části nutnou daní za omezení plodnosti v předchozích letech.

Pokles počtu obyvatel pokračoval až do roku 2002, pak začala stoupat porodnost i migrace. Po roce 2009 začala porodnost opět klesat, k přirozenému úbytku však došlo jen v roce 2013 a 2015. Počet obyvatel tak začal stoupat a v roce 2020 dosáhl poválečného maxima 10,702 mil. obyvatel. Údajně vlivem hrozby covidu došlo v roce 2020 a následujících letech k nárůstu úmrtnosti, i přes vysoké hodnoty přirozeného úbytku však k poklesu počtu obyvatel nedošlo, když přirozený úbytek byl

kompenzován migrací.^[12] Např. podle oficiálních zdrojů je v ČR asi 600 tisíc Ukrajinců, dle neoficiálních odhadů až kolem 1 milionu. A zadluženost České republiky překročila 3 biliony (3 000 miliard) korun^[13].

Počátkem 90. let jsme prožívali „záchvat kapitalismu“, mnoho podnikatelů pracovalo 16 i více hodin denně a k podobnému tempu nutili i své zaměstnance. Sám autor tohoto článku tyto praktiky zažil, dokonce musel pro šestiměsíční absenci výplaty své mzdy vést soudní spor (úspěšný). Na základě svého osobního šetření vyhodnotil podobné zkušenosti i mezi několika desítkami respondentů.^[14]

Vývoj počtu obyvatel České republiky od osamostatnění v roce 1993. Zdroj: MF ČR.

Dle odborných studií podstatná část Čechů a Slováků pracuje pravidelně přesčas. Dle údajů OECD čeští zaměstnanci odpracovali v průměru v roce 2018 celkem 1792 hodin, Slováci 1698, Francouzi jen 1520, Rakušané 1511 a Němci jen 1363 hodin^[15]. České odměny za práci jsou v průměru 3x nižší než ty německé. A důchodový věk se Čechům prodlužuje, důchody klesají v čase dle počátku jejich čerpání, předčasné důchody se novelou zákona o důchodovém pojištění v podstatě zamezily (jen nepatrná část žadatelů o předčasný důchod získá 40 let důchodového pojištění před dosažením řádného důchodového věku). Poslední novelou zákona č. 155/1995 Sb., o důchodovém pojištění se zvýšila pro všechny žadatele o starobní důchod potřebná doba pojištění z 35 na 40 let. Dále ženě narozené v roce 1962, která vychovala jedno dítě, vznikne nárok na starobní důchod při dosažení věku 64 let a 8 měsíců, tedy stejného věku, jako ženě bezdětné. Totéž se týká žen narozených v roce 1963, které vychovaly dvě děti – jejich nárok na starobní důchod je stejný jako žen stejného ročníku bezdětných. Totéž se týká žen narozených v roce 1969 se třemi dětmi a ženy narozené v roce 1971 a později budou odcházet do starobního důchodu v 65 letech bez ohledu na počet vychovaných dětí. Tedy o dvanáct let později než jejich maminky v dobách, označovaných dnes paradoxně často za totalitní.

4. Raději volný čas než práce a kariéra

Ve všední dny je většina zaměstnanců natolik zaneprázdněna, že je pro ně prakticky nemožné najít si chvíli pro sebe^[16]. Většinu lidí by podle některých průzkumů (např. společnosti Coca-Cola pro značku Kinley) stačila jedna až dvě hodiny pro svůj osobní aktivní odpočinek a rozvoj. Běžný pracovní den končí pro většinu Čechů a Slováků kolem 17. hodiny. Obyvatelé regionů s omezenými spoji hromadné dopravy stráví až 3 hodiny denně dojížděním do a ze zaměstnání. Chvilku pro sebe si ve všední dny dokáže pravidelně dopřát jen 31 % Čechů a 24 % Slováků. Často jsou na vině přesčasy, se kterými se pravidelně potýká více než polovina zaměstnanců. Volný čas mizí rovněž cestami za nákupy, péčí o děti (přeprava do a ze školy, kroužků, učení se s nimi atd.) a péčí o (starší) rodinné příslušníky, domácími pracemi, vyřizováním záležitostí po úřadech, po opravách, případně péčí o domácí mazlíčky. Na pobyt v přírodě, setkávání se s přáteli, sport, čtení, koníčky, studium, publikační a jinou tvůrčí činnost, rodinné aktivity, tedy na odreagování se od zaměstnání a životních problémů, tak v řadě případů ve všední dny už nezbývá prostor. Průzkum společnosti Coca-Cola ukázal, že téměř 30 % Čechů a 40 % Slováků má volný čas jen pro sebe nanejvýš 1x/týdně nebo vůbec.

Ne nadarmo se horší mezilidské vztahy, rodinné vazby jsou zatěžovány na krajní mez. Rodiny se štěpí na vystresované individuality v jednom bytě či rodinném domě, které v podstatě nemají na sebe nemají čas, maximálně při řešení nejdůležitějších aktuálních problémů. Velká část populace trpí neurózami, stoupá počet klientů vyhledávajících péči psychologů, stoupá počet sebevražd^[17]. Všichni

psychologové potvrzují, že rovnováha mezi prací a časem pro sebe a časem pro partnerství a přátele je důležitější, než si umíme představit. Při dlouhodobé nerovnováze se mohou objevovat poruchy nálady, potíže se spánkem, úzkosti až panické ataky, v pracovním i osobním životě často dochází k vyhoření, k pochybování o sobě samém, své práci i existenci. Tyto stavy nespokojenosti mohou zasáhnout i okolí dotyčného, případně mohou gradovat navzájem. Je to stav, ze kterého se velmi obtížně vrací zpátky k vyrovnanosti.

S množstvím volného času ve všedních dnech je bez výhrad spokojena jen čtvrtina Čechů a Slováků, 12,5 % respondentů volný osobní čas vůbec nezbyvá. Nejvíce respondentů tráví volný čas v pracovním týdnu v pohodlí svého domova, poté následují kavárny a parky, procházky. Nejraději tráví Češi a Slováci svůj volný čas s rodinnými příslušníky a přáteli, naopak trávení volného času nespojuje přes 80 % respondentů s nakupováním, uměleckou činností či návštěvou kosmetického salónu[18].

Dle průzkumu společnosti ManpowerGroup hledají především mladí uchazeči (do 34 let věku) o zaměstnání pozice, ve kterých je pevně stanovený počet pracovních hodin. Dávají přednost zaměstnání s možností home-office a s flexibilní pracovní dobou. Navíc klesá jejich tolerance vůči přesčasům a obětování se pro zaměstnavatele. Jsou stále více ochotni dělat jen to, co přesně vymezuje jejich pracovní smlouva. Říká se tomu „quiet quitting“, neboli „tiché ukončení“. Zaměstnanci se tímto postojem nezříkají pracovních povinností, ale mají menší zájem o účast v mimopracovních (i dobrovolnických) aktivitách organizovaných zaměstnavatelem. Omezením pěstování interpersonálních vazeb uvnitř společnosti se často zříkají budování kariéry, dosažení vyššího platu a dalších výhod (ale i povinností), spojených s prací navíc. Nechtějí ve větším měřítku zaujmout nadřízené, nezúčastňují se teambuildingu nebo večerních setkání s kolegy a šéfem. Na druhé straně se na ně šéfové mohou až na výjimky spolehnout, že vždy odvedou zadané úkoly bez problémů a výhrad.

Podle magazínu TIME se tento trend do Evropy začal šířit z USA kolem roku 2015. Ale s prvky „quiet quitting“ se lze dokonce setkat i v Asii, v zemích s tradičně vysokou pracovní efektivitou a firemní sounáležitostí. Někteří personalisté uvádějí, že především na sociální síti TikTok se šíří myšlenky, že „práce není to jediné, pro co musíme žít“.

5. Zaměstnavatelé nedokáží zaměstnance ocenit, místo toho je přetěžují

Mnoho zaměstnanců, vyznavačů principu „quiet quittingu“, se vyjádřilo, že museli „v tichosti odejít“ ze svých zaměstnaneckých pozic, neboť by vyhořeli. Výsledky studie analytické společnosti Gallup prokázal, že obecná nespokojenost zaměstnanců napříč profesemi je na historickém maximu. Studie odhaduje, že nespokojenost zaměstnanců, demonstrována do jejich neangažovanosti nad rámec jejich pracovních smluv stojí americké hospodářství kolem 8 mld. dolarů ročně[19]. Průzkum společnosti Deloitte z roku 2022 prokázal, že v důsledku pracovního tlaku opustilo své zaměstnání téměř 45 % respondentů z řad mileniálů a postmileniálů (generace Y a Z)[20]. Generace Y je pojem, který se poprvé objevil v srpnu 1993 v časopisu Advertising Age. Popisoval generaci dětí, kterým bylo v době vydání článku 12 a méně let; tedy děti narozené od r. 1981. Protože děti narozené po roce 1982 maturovaly v roce 2000 a později, vžilo se pro ně také označení mileniálové. Generace Z (také známá jako generace M, internetová generace, děti nového tisíciletí) je společný název pro skupinu lidí narozených od poloviny 90. let 20. století do roku 2010.

Maria Kordowicz, docentka z University of Nottingham uvedla, že trend „quiet quitting“ souvisí s výrazným poklesem spokojenosti s prací a se zaměstnáním. Zaměstnavatelé se obávají dlouhodobých účinků „quiet quitting“ na firemní výsledky a produktivitu.

Současný trend na pracovněprávním trhu potvrzuje hypotézy mé starší práce, podle které jsou zaměstnanci přetěžováni za účelem maximalizace firemní úspěšnosti, ze které často profitují jen manažeři a vlastníci společností. Právě ti nejmladší zaměstnanci byli ještě kolem roku 2015 vidinou kariéry a příslibem profitů snáze zneužitelní k práci nad rámec svých pracovních smluv. Proto byli preferováni při výběru nových zaměstnanců[21].

6. Kosmetická úprava nevyřeší problém nemocného systému

Sněmovní tisk 423, návrh zákona, kterým se mění zákon č. 262/2006 Sb., zákoník práce, ve znění pozdějších předpisů, a některé další zákony, si klade za hlavní cíl provedení věcných změn v souvislosti s transpozicí směrnice Evropského parlamentu a Rady (EU) 2019/1158 ze dne 20. června 2019 o rovnováze mezi pracovním a soukromým životem rodičů a pečujících osob. Novela zavádí právo na dovolenou u zaměstnanců pracujících na základě dohod o pracích konaných mimo pracovní poměr dle ustanovení §§ 74 – 77 zákoníku práce. Návrh dále obsahuje úpravu práce z domova, elektronizaci doručování v pracovním právu, terminologicky zpřesňuje některé vybrané instituty, kdy se reaguje na výkladové problémy praxe (např. v případě problematiky denního a týdenního odpočinku). Návrh zákona byl postoupen dne 16. května 2023 do druhého čtení. Momentální předpoklad je takový, že novela by mohla být schválena ještě **na podzim tohoto roku**. Za zmínku v tomto ohledu stojí tzv. **dělená účinnost novely**. Drtivá většina ustanovení novely by měla nabýt účinnosti (tj. začne platit pro strany pracovněprávního vztahu) první den prvního kalendářního měsíce následujícího po dni vyhlášení zákona. Naopak například hojně diskutovaný nárok na dovolenou u dohod by měl nabýt účinnosti k prvnímu dni kalendářního roku následujícího po dni vyhlášení zákona, tedy k 1. 1. 2024.

Na základě všech výše uvedených skutečností se lze objektivně domnívat, že k největší rovnováze mezi pracovním a soukromým životem došlo u nás už před 55 lety zavedením volných sobot. Zaměstnanci tak získali 52 dnů placeného volna navíc. Jak bylo rovněž uvedeno, zákoník práce z roku 1965 byl světovým unikátem minimálně z hlediska příznivého dosaženého věku zaměstnance k nároku na starobní důchod.

Volné dvoudenní víkendy daly silný impuls světovému fenoménu českého chalupaření a rozvoji klubové a zájmové činnosti občanů. Jak bylo rovněž uvedeno, hospodářská situace národní ekonomiky k přijetí příznivých opatření pro občany a zaměstnance je spíše sekundární (každá doba se potýkala s ekonomickými potížemi), primární je zájem politické reprezentace o blaho občanů. To ostatně potvrdil i citovaný zdroj ministerstva financí či zdroj uvedený u poznámky pod čarou č. 2 (Průcha, V. Hospodářské dějiny Československa 1918-1992) i jiné. Lze se domnívat, že v pracovněprávní legislativě se minimálně od novely zákoníku práce č. 155/2000 Sb. (s nárokem na 4 týdny placené dovolené za rok bez ohledu na věk a odpracovaná léta zaměstnance) nic převratného neodehrálo, jednalo se pouze o kosmetické úpravy. A jak ukazují současné studie, získaný volný čas není většinově využíván k osobnímu rozvoji a aktivnímu odpočinku, ale spíše k dodělání restů, vyřizování záležitostí po úřadech, k nákupům, „svozu“ dětí ze škol a kroužků atd. Možná žijeme trochu déle než dříve, ale jak dokládají četné lékařské

průzkumy, nedožíváme zdravěji. Teze o nutnosti prodlužování věku pro vznik nároku na starobní důchod z důvodu vyššího věku dožití proto pokulhávají, jsou asociální. Navíc výše důchodů v čase klesá. Již nyní nepokrývají životní náklady. Potvrzuje se hypotéza, podle které můžeme v dohledné době odcházet do důchodu v 68-70 letech, ale smysluplná práce nebude pro uchazeče od 45 let výše.^[22]

Tuto objektivně popsanou realitu nevyřeší kosmetické právní úpravy, ani složitý právní článek. Nelze předstírat, že popsané problémy nejsou tak vážné nebo dokonce neexistují s poukazem na malou „vědeckost“ názorů a argumentů opačných. Povinností akademických a morálních elit každé doby bylo v rámci jejich možností tyto problémy řešit, nebo na ně alespoň upozorňovat. V opačném případě se nejednalo o akademicky, morálně svobodné, objektivní statečné elity se svědomím odpovědnosti o společnost, ale o bojácné přísluhovače a podporovatele daného stavu, úslužné k naplňování dlouhodobého mocenského záměru. Možná žijeme trochu déle, rozhodně však nejsme opět šťastnější než kdysi.

Použité informačné zdroje

Blatný, R., Dovolená, včera, dnes a zítra. Vývoj pracovněprávních podmínek na území českých zemí a Slovenska od středověku k dnešku, Praha, 2022, ISBN 978-80-11-00596-2;

Blatný, R., Paradox výběru nových zkušených zaměstnanců a jednání s nimi ze strany některých zaměstnavatelů, Advokátní deník, Praha, č. 9, 2019;

Průcha, V., Hospodářské a sociální dějiny Československa 1918-1992, Brno, 2009;

Dostupné na internetu: <https://www.google.com/index-spokojenosti-Cechu> [cit.2023-11-20];

Dostupné na internetu: <https://www.google.com/nejmene-oblibeny-premier-na-svete> [cit.2023-11-20];

Dostupné na internetu: <https://www.google.com/pet-a-pul-roku-za-nazor> [cit.2023-11-20];

Dostupné na internetu: <https://www.google.com/vyvoj-poctu-sebevrazd-v-CR> [cit.2023-11-20];

Dostupné na internetu: <https://www.irozhlas.cz/zpravy-domov/ceska-spolecnost-vyzkum-tridy-kalkulacka> [cit.2023-11-20];

Dostupné na internetu: <https://www.mfcr.cz/cs/ministerstvo/media/tiskove-zpravy/2023/statni-dluh-vzrostl-za-1-polovinu-roku-o-1496-mld-52045> [cit.2023-11-20];

Dostupné na internetu: <https://www.novinky.cz/clanek/ekonomika-cesko-je-21-nejstastnejsi-zemi-sveta-poprve-se-hodnotila-i-spokojenost-migrantu> [cit.2023-11-20];

noviny Metro ze dne 19. 6. 2023;

Příslušné statistické ročenky a ekonomické přehledy;

Dostupné na internetu: www.gallup.com/home.aspx/global-research [cit.2023-6-19];

Dostupné na internetu: www.ministerstvomfinanci.cz ;

Dostupné na internetu: www.ministerstvomfinanci.cz/cesky-poklad [cit.2023-11-20];

Dostupné na internete: www.ministerstvomfinanci.cz/hospodarsky-vyvoj-spolecnosti [cit.2023-11-20];

Dostupné na internete: www2.deloitte.com/content/dam/Deloitte/global/Documents/do2022-genz.millennial-survey.pdf.

Poznámky pod čiarou

[1] Autor je odborný asistent a lektor, vystudovaný historik, ekonom, technik i právnik. V roce 1998 přeplaval

kanál La Manche (www.stream.cz/slavni-neznamy/richard-blatny-237497).

[2] Dostupné na internete: <https://www.google.com/index-spokojenosti-Cechu> [cit.2023-11-20]

[3] Dostupné na internete: <https://www.novinky.cz/clanek/ekonomika-cesko-je-21-nejstatnejsi-zemi-sveta-poprve-se-hodnotila-i-spokojenost-migrantu> [cit.2023-11-20]

[4] Dostupné na internete: <https://www.google.com/nejmene-oblibeny-premier-na-svete> [cit.2023-11-20]

[5] Dostupné na internete: <https://www.google.com/pet-a-pul-roku-za-nazor> [cit.2023-11-20]

[6] Dostupné na internete: <https://www.irozhlas.cz/zpravy-domov/ceska-spolecnost-vyzkum-tridy-kalkulacka> [cit.2023-11-20]

[7] Průcha, V., Hospodářské a sociální dějiny Československa 1918-1992, Brno, 2009, s. 317, tab. 2.7.

[8] Dostupné na internete: www.ministerstvomfinanci.cz

[9] Příslušné statistické ročenky a ekonomické přehledy.

[10] Blatný, R., Dovolená, včera, dnes a zítra. Vývoj pracovněprávních podmínek na území českých zemí Slovenska od středověku k dnešku, Praha, 2022, s. 178, ISBN 978-80-11-00596-2

[11] Dostupné na internete: www.ministerstvomfinanci.cz/cesky-poklad [cit.2023-11-20]

[12] Dostupné na internete: www.ministerstvomfinanci.cz/hospodarsky-vyvoj-spolecnosti [cit.2023-11-20]

[13] Dostupné na internete: <https://www.mfcr.cz/cs/ministerstvo/media/tiskove-zpravy/2023/statni-dluh-vzrostl-za-1-polovinu-roku-o-1496-mld-52045> [cit.2023-11-20]

[14] Blatný, R., Paradox výběru nových zkušených zaměstnanců a jednání s nimi ze strany některých zaměstnavatelů, Advokátní deník, Praha, č. 9, 2019, s. 1-10

[15] Blatný, R., Dovolená, včera, dnes a zítra. Vývoj pracovněprávních podmínek na území českých zemí a Slovenska od středověku k dnešku, Praha, 2022, s. 296, ISBN 978-80-11-00596-2

[16] noviny Metro ze dne 19. 6. 2023

[17] Dostupné na internete: <https://www.google.com/vyvoj-poctu-sebevrazd-v-CR> [cit.2023-11-20]

[18] noviny Metro ze dne 19. 6. 2023

[19] Dostupné na internete: www.gallup.com/home.aspx/global-research [cit.2023-6-19]

[20] Dostupné na internete: www2.deloitte.com/content/dam/Deloitte/global/Documents/do2022-genz.millennial-survey.pdf

[21] Blatný, R., Paradox výběru nových zkušených zaměstnanců a jednání s nimi ze strany některých zaměstnavatelů, Advokátní deník, Praha, č. 9, 2019, s. 1-10

[22] Blatný, R., Dovolená, včera, dnes a zítra. Vývoj pracovněprávních podmínek na území českých zemí a Slovenska od středověku k dnešku, Praha, 2022, str. 299, ISBN 978-80-11-00596-2